

Lunds universitet

Statsvetenskapliga institutionen

STVK02

vt 2020

Handledare: Martin Hall

Lärare i kampen mot extremism

- en granskning av lärarrollen och de lokala handlingsplanerna i Skåne

Kajsa Cederberg

Abstract

Violent political or religious extremism is a threat to both Sweden and other nations, and terror attacks have resulted in casualties and personal injuries. On a less extreme level, extremist conversion impacts individuals negatively and incites conflict within households and families. Youths must be protected from recruitment attempts by violent extremist organisations, whether far right, far left or islamist. The work of teachers that meet the young population in their everyday life is important when it comes to preventing violent extremism among youths. In this thesis I examine what role teachers are given in preventing extremism in Sweden. Through text analysis methods of municipal action plans, I also examine how schools in Scania support teachers in anti-extremism work

The study draws from literature studies of previous research on the subject as well as content analysis of the existing municipal action plans. I conclude that preventative measures carried out by schools are shaped by policing methods rather than teaching methods, when the latter could be more efficient to prevent extremist conversion. I also find that support for teachers is lacking in municipal action plans - although these flawed action plans are better than none.

Keywords: Municipal action plans, violent extremism, radicalisation, teachers, schools

Words: 9096

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
1.1 Syfte och frågeställning	3
1.2 Avgränsning	4
1.3 Metod och material	4
1.3.1 Intervju	5
1.3.2 Textanalys av handlingsplanerna i Skåne	5
1.3.3 Etik	6
1.4 Begreppsdefinitioner	6
1.4.1 Radikalisering	7
1.4.2 Våldsbejakande extremism	7
1.4.3 Närbyråkrater	7
1.5 Teori	8
1.5.1 Läraren som närbyråkrat	8
1.5.2 Lärare som polis och socialtjänst	9
2. Bakgrund och kontext	10
2.1 Våldsbejakande extremism	10
2.2 Arbetet i Sverige	15
2.3 Arbetet i Kommunerna	17
2.4 Skolans roll	19
3. Analys och diskussion	20
3.1 Läraren som närbyråkrat och det formella uppdraget	20
3.2 Lärare som polis och socialarbetare	22
3.3 Handlingsplanerna	24
4. Slutsats	27
Referenser	29
Bilaga 1	36

1. Inledning

Den här uppsatsen handlar om våldsbejakande extremism bland skolelever och vilken roll lärare tilldelas i kampen mot att extremistiska ideologier och rörelser får fäste bland ungdomar. Terrorhotet i Sverige ligger idag på nivå tre av fem och kallas förhöjt hot. De flesta terrorbrott begås av individer som inspirerats av våldsbejakande extremistmiljöer och det är därför av intresse att stävja den våldsbejakande extremismen ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv. Mycket av den extremistiska propaganda som finns sprids främst genom internet och sociala medier. Där erbjuds missnöjda individer en alternativ, våldsbejakande och samhällskritisk världsbild som står i direkt kontrast mot den demokratiska världsbild som idag är normen i vårt samhälle (NCT 2020: 1-2). Barn och ungdomar riskerar att falla offer för propagandan och om de börjar sympatisera med den här typen av extremistiska ideologier får deras lärare en central roll. De möter barn och unga dagligen och kan ha inflytande genom undervisning och värdegrundsarbete. På samma vis kan ett felaktigt utfört förebyggande arbete eller brister i undervisningen istället vara skadligt. Det är därför viktigt att arbetet mot våldsbejakande extremism och radikaliseringsarbete fungerar i skolan. Arbetet måste vara hållbart för de som utför det, i det här fallet lärarna. Både för lärarnas, elevernas och samhällets skull.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är att förstå lärares förutsättningar i arbetet mot våldsbejakande extremism bland ungdomar i skolan. Jag vill veta vilken roll de tilldelas och vilket stöd de kan få från sina huvudmän, alltså kommunerna de jobbar i. Mina frågeställningar är:

- *Vilken roll tilldelas lärare i kampen mot våldsbejakande extremism?*
- *Vilket stöd kan de få från lokala handlingsplaner?*

Den första frågan besvaras med hjälp av litteraturstudier av tidigare forskning och den andra frågan besvaras genom en granskning av de kommunala handlingsplaner som finns i Skåne.

Jag har valt att besvara den andra frågan med hjälp av handlingsplaner. De kan dels säga något om synen på lärare och är även i praktiken ett stöd som lärare potentiellt skulle kunna vända sig till vid behov. Handlingsplanerna kan både forma och beskriva verkligheten och det är därför intressant att undersöka ifall de ens en gång existerar och vad de i så fall innehåller.

1.2 Avgränsning

En avgränsning som görs är att endast undersöka arbetet på högstadiet då de eleverna oftast är under 18 år. Lärarna har därmed ett större ansvar för eleverna och eleverna i sin tur har också skolplikt (Skollagen 7 kap, §13, 2 st). Detta gör att det blir mer intressant och relevant att göra en undersökning om arbetet på högstadienivå eftersom att lärarnas ansvar för individen är större. Eleverna måste också vara i skolan till skillnad från i gymnasiet där skolgången är frivillig. Detta innebär inte att det förekommer mer eller mindre radikaliserings av ungdomar i högstadieåldern respektive gymnasieåldern, avgränsningen har enbart att göra med lärarnas ansvar för individen i respektive skolform. I en del av den forskning som används är det inte specificerat vilken skolform som berörs. Jag har ändå valt att ha med den forskning som är relevant för arbetet i skolan i stort.

Vidare kommer jag att avgränsa mig till handlingsplaner i Skåne och har även med Malmö kommuns arbete som exempel. Malmö kommun har den mest omfattande handlingsplanen av de skånska kommunerna vilket gör att det blir intressant att titta på hur det praktiska arbetet ser ut där. Detta är bra för kunna få med ett tydligt exempel för bakgrund och kontext givet uppsatsens omfång. Det jag huvudsakligen granskar är synen på lärarrollen och de lokala handlingsplanerna som finns i Skåne. Jag ska undersöka vad det finns för stöd att finna i de handlingsplaner som finns tillgängliga.

1.3 Metod och material

Den första frågan har jag besvarat genom litteraturstudier av tidigare forskning samt genom en intervju med en expert på ämnet. Den andra frågan har jag besvarat genom granskning av de handlingsplaner som finns i Skånes kommuner.

1.3.1 Intervju

I Malmö har man under flera år haft problem med radikaliserings. Som ett steg på vägen att få kontroll över problemen anställde grundskoleförvaltningen 2016 Felix Unogwu tillsammans med kollegan Rafi Farouq. Tanken var att de med sina respektive erfarenheter och kunskaper skulle kunna arbeta med praktiskt stöd och utbildning av lärare och annan skolpersonal i Malmö Stad. Med skolpersonal menas pedagoger, rektorer, psykologer, vaktmästare m.fl., alla som jobbar inom skolan och möter eleverna är välkomna (Pedagog Malmö b). Jag har utfört en intervju med Felix Unogwu den 22 april 2020. Hans arbete sker via Pedagog Malmö och han jobbar även på Safe Space i Malmö vilket var den organisation som vi fick kontakt genom. Intervjun med Felix Unogwu är semistrukturerad för att få en djupare kunskap om ämnet samt förstå mer om hur arbetet är organiserat i Malmö Stad. Jag kommer ha med utdrag ur denna intervju i min uppsats. Eftersom att Felix Unogwu jobbar övergripande med utbildning av pedagoger och direkt mot ungdomar har han därför stor kunskap inom området. Detta gör hans upplevelser relevanta men man ska också ha i åtanke att han inte själv jobbar som lärare utan bara med lärare.

Under intervjun tog jag anteckningar och skickade sedan tillbaka materialet till Felix för att kontrollera att han är bekväm med de citat som finns med och att det inte uppstått några missförstånd. Syftet med intervjun var att få veta mer om Felix arbete och hans syn på förutsättningarna att arbeta mot extremism i skolan, de frågor jag utgick från finns i bilaga 1.

1.3.2 Textanalys av handlingsplanerna i Skåne

I Skåne finns det 33 kommuner. Jag har gått igenom dessa kommuners hemsidor och sedan sammanställt vilka som har handlingsplaner mot våldsbejakande extremism. Nio kommuner har handlingsplaner som gäller, en kommun har en handlingsplan tillgänglig som gällde till 2018, denna handlingsplan är inte med i min analys. Av resterande kommuner har åtta stycken information på sin hemsida om extremism och kontaktuppgifter till Rädda Barnens oroslinje. Resterande kommuner har ingen information lättillgänglig på sin hemsida om radikaliserings eller våldsbejakande extremism. Notera att det kan finnas handlingsplaner som inte är publicerade eller offentliga, men givet omfånget av denna uppsats har jag valt att inte inkludera dessa i min analys.

När jag undersöker handlingsplanerna kommer jag att använda mig av en textanalytisk metod, närmare bestämt en innehållsanalys. Jag läser texterna för att se vad de säger om lärarrollen och främst för att se vilken typ av stöd lärare kan tänkas få genom handlingsplanerna. Jag kommer använda mig av manuell kodning då jag tolkar det materialet jag läser för att besvara min frågeställning. Fördelen med detta tillvägagångssätt är att man kan fånga upp mer av det som står jämfört med vad ett datoriserat kodschema skulle kunna göra (Bergström & Boréus 2005:58). Det finns alltid en risk att jag som forskare tolkar texten på ett sätt som skiljer sig från hur någon annan skulle tolkat texten (Bergström & Boréus 2005:83). När jag tolkar handlingsplanerna så gör jag det utifrån hur de kan användas av lärare, detta innebär att min tolkningsstrategi blir mottagarorienterad (Bergström & Boréus 2015:34).

1.3.3 Etik

Det finns vissa etiska avväganden att ta hänsyn till när man skriver om radikaliserings och våldsbejakande extremism. Det kan vara ett känsligt ämne som har stor påverkan på individers liv. Det gäller både individer som själva radikaliserats men även närstående och familj till individer som radikaliserats. Det är också ett ämne som kan ge upphov till mycket känslor och åsikter. Att diskutera våldsbejakande extremism enbart ur ett islamistiskt perspektiv riskerar att stora grupper som muslimer och nyanlända flyktingar stigmatiseras. Ett arbete om enbart politisk extremism skulle å sin sida kunna leda till ökad politisk

polarisering. Detta är anledningen till att jag inte har avgränsat mig när det kommer till vilken typ av våldsbejakande extremism jag ska skriva om utan jag har med alla de tre största miljöerna (Teorell & Svensson 2016:20).

1.4 Begreppsdefinitioner

Jag kommer använda mig av en del begrepp som kan ha olika betydelser i olika sammanhang. Vilken betydelse man använder kan ha inverkan på slutsatsen och jag tänkte därför klargöra vad jag menar med följande begrepp:

1.4.1 Radikalisering

Med radikalisering menas den process från att en individ för första gången kommer i kontakt med en extremistisk ideologi till att hen gör kriminella gärningar med den våldsbejakande extremismen som motivation. Heléne Lööw, historiker som forskat på extremism genom tiderna, problematiserar användningen av begreppet. Tidigare har ordet *radikal* haft en positiv klang och syftat till någon som brutit normer och varit framåtblickande. Någon gång har det dock uppstått ett skifte och ordet har börjat betyda att någon håller på att övergå till att använda våld eller extremism (SOU 2017:67:22). Det finns idag inget annat ord för att beskriva processen som är bättre men man bör ha i åtanke att det är ett relativt nytt betydelseskifte i ordet och att inte alla kommer ha samma associationer.

1.4.2 Våldsbejakande extremism

Med våldsbejakande extremism menas de ideologier eller rörelser som stödjer och uppmuntrar våld för att främja en sak för sig själva och/eller sina anhängare. Till exempel en målbild för hur samhället ska se ut. Enligt SOUn *Våldsbejakande extremism - en forskarantologi* är detta den operationella definition som är vanligast inom forskning om våldsbejakande extremism (SOU 2017:67:15). Enligt samma SOU är det viktigt att man inom den akademiska forskningen har en gemensam begreppsram när det kommer till arbetet om

våldsbejakande extremism för att stärka banden mellan forskningen på olika kunskapsområden (SOU 2017:67:18). Detta är anledningen till att jag valt just denna definition.

1.4.3 Närbyråkrater

Med närbyråkrat menas en tjänsteman som är närmare medborgaren än makten, till exempel lärare, socialsekreterare eller fritidspedagoger (Hysing & Olsson 2012:70).

1.5 Teori

Jag kommer utgå Michael Lipskys teori om ‘Street-Level Bureaucracy’ såsom den beskrivs av Hysing och Olsson (2012). Denna typ av byråkrat kallas i litteraturen även för frontlinjebyråkrat, gräsrotsbyråkrater eller första linjens professioner. Även om det kan verka förvirrande med flera versioner av samma begrepp kommer det förekomma olika benämningar i texten. Detta beror på att olika forskare har utgått från olika begrepp i respektive forskning och jag vill inte ändra för mycket utifrån de rapporter jag senare kommer att referera till. Jag kommer även att använda mig av tidigare forskning som undersöker när lärarens arbete blir mer polisiärt och vad som händer när kris- och säkerhetsarbete behöver finnas i skolmiljön.

1.5.1 Läraren som närbyråkrat

Relationen mellan politiker och tjänstemän är invecklad, tjänstemännen och byråkraterna som jobbar inom förvaltningen utan att vara folkvalda har onekligen olika typer av makt över den verksamhet de jobbar inom och dem individer som de jobbar med. Hysing & Olsson (2012) beskriver olika tjänstemannatyper ur en svensk kontext där lärare faller in under den idealtyp som kallas för närbyråkrat. Teorin utgår ifrån ett underifrånperspektiv, vilket betyder att politiken formas nerifrån och upp, alltså i förvaltningen, tillsammans med medborgare och andra aktörer (Hysing & Olsson 2012:13). Teorin om idealtypen närbyråkrat kommer ursprungligen från Michael Lipsky som då talade om ‘Street-Level Bureaucracy’ och är en

tjänsteman som ofta har någon typ av direktkontakt med medborgarna. Närbyråkrater har också ett eget tolkningsutrymme i sin myndighetsutövning för att de ska kunna hålla en hög kvalitet på sitt arbete genom individ- och situationsanpassning (Hysing & Olsson 2012:70). I lärarnas fall så är myndighetsutövningen sådant som påverkar elevernas liv och framtid och de tvingas varje dag att fatta beslut och tolka lagarna genom professionella bedömningar. Detta gäller alltifrån betygssättning, hur undervisningen ska läggas upp utifrån kursplanerna eller hur man bör agera om man är orolig för en elev. Var går gränsen för vad som ska anmälas till socialtjänsten och för vilka orsaker är det värt att rubba ett eventuellt förtroende som läraren fått av eleven?

Närbyråkrater har krav från många håll. I lärarnas fall omges de av föräldrar, elever, kollegor, rektor och politiker - alla har åsikter om hur arbetet ska utföras och vilka resultat som ska uppnås. Dessa åsikter stämmer ofta inte överens med varandra, vilket leder till svåra avvägningar. Resurserna är begränsade och det finns ofta en intern konflikt i hur närbyråkrater vill agera och hur de kan agera (Hysing & Olsson 2012: 75-76). Man ska inte underskatta närbyråkraternas kunskap om hur verkligheten ser ut och deras kännedom om individerna. Även om det aldrig är helt problemfritt finns det anledning att ge de yrkeskårer som jobbar som närbyråkrater såsom lärare och socialsekreterare inflytande (Hysing & Olsson 2012: 78-79).

1.5.2 Lärare som polis och socialtjänst

Marcus Herz (2016) är lektor inom socialt arbete. Han har i sitt arbete på Segerstedtinstitutet, som jobbar med att samla kunskap om våldsbejakande extremism, sett att kraven på det som kallas första linjens professioner har ökat. Här ingår lärare men även socialarbetare. I sin rapport *Socialt arbete, pedagogik och arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism - en översyn* utgår han från att första linjens arbetare har stora möjligheter och att deras arbete spelar stor roll. Det finns alltså påtryckningar för att de måste bli bättre i sitt arbete samtidigt som de inte har utbildning eller tydliga instruktioner om hur det ska gå till. Bakgrunden till rapporten är material i form av handlingsplaner, andra dokument och utbildningar riktade till första linjens-arbetare. (Herz 2016 3-8).

Jennie Sivenbring (2017) är forskare inom barn- och ungdomsvetenskap. Via Segerstedtinstitutet har hon skrivit en rapport som heter *Demokratiseringens dilemman i de*

nordiska handlingsplanerna mot våldsbejakande extremism. I rapporten analyserar hon de nordiska ländernas olika handlingsplaner i skolan och når fram till slutsatsen att ett stort fokus i handlingsplanerna ligger på det förebyggande arbetet och att öka kunskapen hos lärare. Det saknas dock konkreta exempel på hur det ska gå till, en stor del av arbetet ska istället inkorporeras i den befintliga undervisningen och värdegrundsarbetet (Sivenbring 2017:3-6).

I en artikel publicerad i *Socialmedicinsk tidskrift* går tre forskare igenom litteratur gällande lärares arbetsmiljö när de jobbar med kris- och säkerhetsarbete. Lärare är ett kvinnodominerat yrke som tenderar att innehålla en hög arbetsmiljömessig påfrestning både fysisk och psykosocialt. Många lärare lämnar också yrket och Alvinus et. al (2018) menar att detta kan problematiseras utifrån en arbetsmiljöaspekt. De vill lyfta kopplingen mellan lärarnas arbetssituation och de ökade ansvar som lärare förväntas ta när det kommer till säkerhets- och kris- och krishanteringsarbete (Alvinus et al. 2018:3). De menar att kopplingen mellan lärarrollen och kris och säkerhetsarbete är ett fält som det inte har forskats tillräckligt mycket på. Internationell forskning går isär om huruvida arbetet ska ligga på lärarna eller inte men oavsett vad så är det en verklighet som lärare behöver förhålla sig till. Alvinus et al. (2018) går igenom lärarrollen utifrån ett säkerhets och krisperspektiv och kommer då fram till att det redan ställs stora krav på lärare att kunna hantera elevernas känslor, att behöva hantera säkerhetsarbete i skolan ställer ännu större krav inte minst i balansgången mellan att ha kvar elevernas förtroende, leverera god utbildning och parera yttre påfrestningar. Deras slutsats är att detta är något som det behöver forskas vidare på (Alvinus et al. 2018:5).

2. Bakgrund och kontext

I det här avsnittet går jag igenom bakgrunden för arbetet med våldsbejakande extremism och sätter in det i en specifik kontext, nämligen arbetet i kommunerna. Jag kommer först gå igenom vad våldsbejakande extremism är för att sedan gå in på det politiska arbetet i Sverige, hur det är organiserat i kommunerna med ett speciellt fokus på Malmö. I detta ingår även att undersöka hur skolans officiella uppdrag är formulerat.

2.1 Våldsbejakande extremism

Enligt Säkerhetspolisen - SÄPO har de tre största grenarna inom våldsbejakande extremism delats in i tre huvudsakliga miljöer. *Vit-makt miljön* som är en extremhöger rörelse, den *autonoma miljön* som är en extremvänster rörelse samt den *islamistiska miljön*, som är en religiös extremistisk rörelse. Gemensamt för dessa tre grupper är att de har en icke-demokratisk värdegrund och de vill uppnå ett visst mål som de anser gynnar dem själva och dem andra i deras grupp. Vägen till de målen går inte genom demokrati utan det huvudsakliga tillvägagångssättet och idealet är våld (Säkerhetspolisen a). Inom alla tre miljöer är det vanligt att människor agerar ensamma när de genomför dessa våldsaktioner vilket får till följd att det ofta finns väldigt lite spår för säkerhetspolisen att använda sig av, man kallar dessa ensamma gärningsmän för ensamvargar. En ledtråd som Säkerhetspolisen däremot ofta har att jobba med är att ensamvargarna ofta förmedlar vad de ska göra innan de agerar. Exempelvis genom sociala medier eller andra internetkanaler. Det är alltså av yttersta vikt att man tar den typen av varnande signaler på allvar så man kan jobba förebyggande (Säkerhetspolisen b). De senaste åren har *den islamistiska miljön* varit den största men i sin årsrapport om 2019 skriver säkerhetspolisen att den som ökat mest under 2019 är extremhögern. Islamistisk våldsbejakande extremism har istället setts vara på tillbakagång och minskat. Extremhögerns våldsbejakande extremism har också fått spridning utanför *vit-makt miljön*. Inom extremhögern är det vanligt med rasism, kvinnoförakt och hat mot HBTQ-personer. Säkerhetspolisen skriver i samma rapport att ökningen av nationalistiska politiska partier i Europa gynnar den här miljön och vice versa (Säkerhetspolisen 2019).

Detta får även stöd i Nationellt Centrum för Terrorhotbedömnings helårsrapport för 2020. I den konstaterar man att terrorhotet i Sverige är på tre av fem precis som under de senaste åren. Hotbilden från den islamistiska miljön är på tillbakagång då ISIS haft motgångar som fått till följd att de förlorat sin rekryterings- och inspirationsförmåga. I Europa har endast en liten del av de som återvänt från ISIS till respektive hemland under de senaste åren endast varit involverade i attentat, den största delen av gärningspersoner i terrordåd som varit genomförda eller planerade i Europa har inte tränats eller krigat tillsammans med ISIS eller motsvarande organisation. På samma sätt har de flesta som sympatiserar med den här gruppen i Sverige inte själva varit på plats i konfliktområden för att strida med ISIS utan har upptäckt ideologin hemma. Detta betyder dock inte att den här typen av extremism inte förekommer i Sverige. Tvärtom har den *islamistiska miljön* fortfarande spridning över hela landet men främst i socialt utsatta områden i angränsning till större städer. Det verkar inte finnas en tydlig samordning av den *islamistiska miljön* i Sverige. Den består istället av individer med mer eller mindre koppling till varandra och till viss del av små nätverk som främst sympatiserar med islamism och jihad som ideologi (NCT 2020:1-2).

Till skillnad från de islamistiskt motiverade attentaten har attentaten från extremhögern ökat i västvärlden under 2019. Extremhögern består främst av ensamma individer som finner stöd för sina övertygelser via likasinnade på sociala medier och andra internetforum. Man inspireras ofta av andra dåd som motiverats av högerextremism och det verkar finnas en kultur att man ska göra större dåd än de tidigare, det blir som en tävling som får spridning via nätet. Målet är att ha en så homogen befolkning som möjligt och vita anses vara mer värda än andra. I Sverige ska etniska svenskar gynnas före människor med ursprung eller koppling till andra länder. Det går även att se att högernationalistiska och populistiska partier har vunnit mark i Europa. Detta gör också att extremhögern ökar genom att åsikterna från politiken och den våldsbejakande extremismen göder varandra. Exempel på sådana åsikter är tankar om att etniska svenskar är utsatta och hotas av människor från andra länder och kommer bli en "minoritet i sitt eget land". Det pratas även om kulturell och etnisk utrotning av svenskar. I de ännu mer extrema forumen pratas det om ett raskrig och andra uppmanas att utföra terrordåd i raskrigets namn. Nationellt Centrum för Terrorhotbedömning är av uppfattningen att den här typen av extremism verkar dra till sig fler och fler individer (NCT 2020:3-4).

Det finns mycket forskning om våldsbejakande extremism. Ämnet är snabbt föränderligt och många av de rapporter som gjordes för bara några år sen kan kännas utdaterade idag. Hotbilden har förändrats de senaste fem åren och tidigare forskning har främst fokuserat på islamistisk extremism. Mycket av den forskning som finns på ämnet i Sverige görs på Segerstedtinstitutet men det finns även SOU:er och forskningssammanfattningar som görs vid andra lärosäten. En sådan SOU gjordes 2017 på uppdrag av den tidigare *Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism* (idag ersatt av CVE) med syfte att ge en översikt av de forskningsrön som fanns för att göra dem tillgängliga för makthavarna (SOU 2017:67:3). Den heter *Våldsbejakande extremism - en forskarantologi* och är en sammanställning på 443 sidor och innehåller forskning från en mängd olika områden såsom teologi, säkerhetspolitik, psykologi och statsvetenskap med flera. Den här rapporten är relativt ny och ger en bra överblick över den forskning som gjorts under 2010-talet. Här kommer en genomgång av de mest relevanta delarna som jag använt under arbetet med den här uppsatsen.

Varje del av antologin är fristående men forskarna har tillsammans haft kunskapsseminarium där de sammanfattat forskningen och vilka kunskapsluckor de ser finns på ett övergripande plan. De menar att forskning om våldsbejakande extremism måste förstärkas i sin helhet. Det är ett viktigt arbete för att främja demokratin och motarbeta ett stort säkerhetshot i dagens samhälle. Bland annat behöver civilsamhällets roll och betydelse utredas både i egenskap av att vara en plats där våldsbejakande extremism kan växa fram men också som en del av det förebyggande arbetet och en plats där man kan nå fram till ungdomar. Även forskning om samspelet mellan olika miljöer och om hur en individ kan gå ur en våldsbejakande extremistmiljö för att istället träda in i en annan. Detta gäller främst submiljöer inom en och samma extremistmiljö. Forskarna ser även att det finns ett behov av forskning som är mångvetenskaplig och som löper över olika områden där olika experter uppmuntras att samverka med sin expertis från respektive område. De konstaterar även att det saknas mycket empiri och menar att det finns ett behov av exempelvis en nationell databas som samlar information om de brott som begås och som motiveras av våldsbejakande extremism. Att göra den typen av empirisk insamling skulle givetvis vara mycket svårt både att genomföra och motivera etiskt då det berör registrering av individer (SOU 2017:67:16-19).

I antologins första kapitel går Heléne Lööw igenom begrepp och diskurs. Hon undersöker problemen med begreppsbyggnad genom tiderna och vilka gränsdragningar som görs idag genom att använda en viss typ av begreppsdefinition. Hon ger en historisk bakgrund till de begrepp som används, när man talar om våldsbejakande extremism idag och lyfter problem som är bra att reflektera kring när man själv använder olika begrepp i sin forskning. Exempelvis hur betydelsen för ett och samma begrepp kan ha förändrats på senare år (till exempel radikal) och hur man genom att använda nya begrepp vill visa på en förändring. Att definiera extremistiska organisationer i miljöer istället för partier är något som har skett de senaste tio åren och visar på att man har en bild av hur dessa miljöer är organiserade. Idag är det inte lika tydligt en hierarki inom de extremistiska organisationerna och det handlar mycket om individer som själva hittar dit via digitala forum och ungdomars egna attityder gentemot våldsbejakande ideologier. Man har därför övergått till att säga extremistmiljöer inom forskningen efter att säkerhetspolisen började använda det begreppet istället för partier (SOU 2107:67:21-34). Jag har tagit hjälp av Lööws arbete i min egen begreppsdel och har löpande genom arbetet reflekterat över den problematik hon lyfter.

Det nionde kapitlet är skrivet av fem olika sociologer, statsvetare och forskare inom global hälsa. De undersöker vikten av lokal anknytning i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism och sammanfattar den forskning som finns om arbete på lokal nivå för att hitta forskningsluckor. Enligt den översikt som ges kan man konstatera att den forskning som finns på ämnet har olika utgångspunkter och definierar begrepp såsom radikaliserings på olika sätt. Det är till exempel vanligt att tala om radikaliserings endast med utgångspunkt i islamistisk radikaliserings. Detta gör att den forskning som finns är spretig och rörig och kommer fram till olika slutsatser baserat på sin utgångspunkt. De olika slutsatserna får i sin tur olika konsekvenser för hur man väljer att utforma det förebyggande arbetet på lokal nivå. Flera forskare lyfter att det finns svåruppnådda förväntningar på närbyråkrater på första linjen och att det förebyggande arbetet beroende på utformning kan leda till att stora grupper, som muslimer eller nyanlända, stigmatiseras (SOU 2017:67:229-230). Sammanfattningsvis kan man säga att de flesta forskare är överens om att arbetet på lokal nivå har stor betydelse men att det råder oenighet när det kommer till hur arbetet bör utformas (SOU 2017:67:233). För att kunna ge olika metoder ett större vetenskapligt stöd krävs det, enligt forskarna, ett större empiriskt underlag (SOU 2017:67:245).

I kapitel tio går Sara Johansson, doktorand inom socialt arbete, genom socialt arbetes betydelse för arbetet mot våldsbejakande extremism. Socialt arbete definieras både som arbetet som rör människor samt den akademiska forskningen om detta arbete. Ett exempel på socialt arbete är lärare i skolan som jobbar med elever vilket ger kapitlet stor relevans för den här uppsatsen. Under en radikaliseringsprocess finns den största kontakten mellan socialarbetare och individ under tiden som en individ är på väg in i extremistiska miljöer eller när de lämnar. Det här arbetet är avgränsat till när individer är på väg in, alltså det förebyggande arbetet. Johansson betonar också vikten av värdegrundsarbete när hon visar på hur ideologiskt motiverad brottslighet skiljer sig från traditionell i det avseendet att individen som utför de brottsliga handlingarna kan motivera och rättfärdiga dem genom den våldsbejakande extremismens målbild för samhället.

“Vanliga brottslingar vet att de gör fel men det gör inte de här personerna. Det handlar om att förse dem med en alternativ tro, en som överensstämmer med ideologin i motsats till den förvrängda versionen” (SOU 2017:67:261)

Detta kan också förklara varför arbetet mot våldsbejakande extremism förskjutits från att vara enbart polisiärt till att hamna hos andra samhällsviktiga aktörer såsom skola och socialtjänst. Vidare betonar Johansson vikten av att arbetet i skolan inte blir individbaserat och att det inte ska ligga på första linjens professioner att “identifiera potentiella terrorister” då många inom socialt arbete uttryckt stort obehag för den typen av arbetsuppgifter (SOU 2017:67:268).

2.2 Arbetet i Sverige

Regeringskansliet delar in arbetet mot våldsbejakande extremism i två delar. Den första är det övergripande arbetet att värna om demokratiska värderingar. Det andra är brottsförebyggande arbete. De betonar vikten av att hålla ihop dessa delar när man arbetar mot våldsbejakande extremism. Generellt sett vill regeringen främja det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism genom att samla generell kunskap om brottsförebyggande arbete och våldsbejakande extremism samt att stärka det lokala arbetet genom nationell samordning av den kunskap som finns. Man menar också att det är viktigt att ha lokala samarbeten mellan polis och kommunala myndigheter, där den kunskap som finns hos säkerhetspolisen också

finns på polismyndigheten. Vidare så har man fem olika områden av det förebyggande arbetet vilka jag kommer gå igenom nedan (Regeringskansliet 2019).

Center mot våldsbejakande extremism: CVE

CVE är en organisation som ligger under Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) och har funnits sedan 2018. Det ersatte då den tidigare nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. CVE ska genom kriminalpolitiska åtgärder samordna arbetet mot våldsbejakande extremism i Sverige och vänder sig till de som behöver stöd i sin yrkesutövning för att hantera våldsbejakande extremism, till exempel lärare. De jobbar både på lokal, regional och nationell nivå och ska genom kunskapssamordning och omvärldsbevakning kunna göra arbetet mer effektivt och behovsanpassat till olika kommuner (Center mot våldsbejakande extremism 2019).

Förebygga radikaliserings till våldsbejakande extremism

Det här området handlar om att sprida kunskap om våldsbejakande extremism och terror, både till barn och unga och myndigheter. I detta uppdrag ingår skolan men även andra aktörer såsom statliga utbildningsprojekt för att öka barn och ungdomars medie- och informationskunnighet. För det andra har man en nationell plan för att arbeta förebyggande mot rasism och andra typer av fientlighet och utanförskap. För det tredje har man grundat Segerstedtinstitutet som är ett nationellt resurscentrum på Göteborgs universitet som arbetar med förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism. Här samlar man kunskap från olika vetenskapliga inriktningar på universitetet. Man har samarbeten både med andra myndigheter och civilsamhället för att sprida den här kunskapen. För det fjärde jobbar man med Sveriges Trossamfund för att låta demokratiarbetet genomsyra även dessa organisationer och ge dem stöd i att stävja den våldsbejakande extremism som sägs utövas i religionens namn. Här har man fokus på att nå fram till kvinnor och ungdomar. För det femte ger man ut statsbidrag via Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor - MUCF. Det är pengar som både organisationer och kommuner kan söka. Via MUCF samordnas även kunskap mellan civilsamhällets organisationer och olika trossamfund så att de kan samarbeta i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Slutligen har regeringen gett barnombudsmannen i uppdrag att öka kunskapen om barns upplevelser för att undvika att de far illa direkt eller indirekt av våldsbejakande extremism (Regeringskansliet 2016a).

Insatser till individer i riskzonen för radikalisering

Detta område går ut på att sprida kunskap och ge ökat stöd både till socialtjänst och föräldrar. Det ska även ge stöttning till tidigare nämnda trossamfund att kunna stötta föräldrar och anhöriga där individer riskerar att radikaliserats eller har radikaliserats. Vidare ska det också tas fram handböcker i hur man kan arbeta mot våldsbejakande extremism. Inom det här området kartläggs även den propaganda som finns från våldsbejakande organisationer och extremistisk propaganda (Regeringskansliet 2016b).

Stöd att lämna våldsbejakande extremistiska rörelser

Individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska rörelser ska få stöd från MUCF. Lokala exempel med sådan verksamhet är Fryshuset Söder. Civilsamhället spelar stor roll i det här arbetet men även Kriminalvården och Socialtjänsten har ett viktigt arbete. De ska också få hjälp och stöttning från regeringen (Regeringskansliet 2016 c).

Stärka nordiskt och internationellt kunskapsutbyte

Det sista området handlar om det internationella samarbetet och kunskapsutbytet. Detta sker både genom det nordiska ministerrådet men det finns även samarbete på EU-nivå. Ett exempel är RAN - Radicalisation Awareness Network (Regeringskansliet 2016 d).

2.3 Arbetet i Kommunerna

Kommunen har en hel del juridiska aspekter att förhålla sig till. Enligt Sveriges Kommuner och Regioner (tidigare Sveriges Kommuner och Landsting) ska det lokala arbetet, som tidigare nämnts, vara förebyggande. Inom skola och socialtjänst är det genom samtal som arbetet ska ske. Då jag i detta arbete ska fokusera på arbetet i skolan vill jag nu skriva några ord om vad det står i skollagen. Det mest centrala är vad som kallas för värdegrunden vilket innebär att skolan och lärarna ska vara förebilder för elever. Som förebilder ska de genom denna värdegrund bland annat förmedla saker såsom människolivets okränkbarhet och alla människors lika värde. Detta ska genomsyra allt arbete i skolan, arbetet med värdegrunden är

en del av skollagen. Vidare betonar SKR även vikten av att samarbeta med utomstående aktörer och kommunen kan ge bidrag till föreningar som jobbar mot våldsbejakande extremism (Sveriges Kommuner och Regioner 2016: 2-3).

I en rapport gjord av Segerstedtinstitutet på uppdrag av SKR konstateras det att kommunerna har fått ett större ansvar när det kommer till arbetet med våldsbejakande extremism sedan terrorattacken i Paris 2015. I en jämförelse mellan den nationella strategin 2012 och den 2016 så har tonen mot kommunerna skärpts och ansvar har flyttats från nationell nivå till lokal (Andersson Malmros et al. 2017:32-33). Enligt de nationella riktlinjerna så ska kommunerna skriva handlingsplaner med aktuella lägesbilder, i verkligheten så är det dock många lokala handlingsplaner som utgår från den nationella lägesbilden vilket gör att handlingsplanerna inte blir lika användbara. Det finns också brister i det stöd som kommunerna får i form av lagar och resurser för att genomföra och utfärda bra handlingsplaner. Samtidigt har det kommit press från nationellt håll att kommunerna ska lösa problemet vilket enligt rapporten väcker frågor om huruvida det kommunala självstyret respekteras (Andersson Malmros et al. 2017:62-63). Även handlingskedjor där frontlinjebyråkrater uppmanas rapportera misstänkt beteende och åsikter till lokala samordnare problematiseras då det kan strida mot den svenska grundlagstiftningen. Den typen av utmaningar i en handlingsplan tyder på att det i praktiken flyttas över polisiärt säkerhetsarbete till kommuner och förvaltning (Andersson Malmros et al. 2017:68).

Men hur tar sig då arbetet till uttryck i praktiken? I Malmö Stad är arbetet mot våldsbejakande extremism från kommunens håll förebyggande. I det förebyggande arbetet ansvarar kommunen främst för ungdomar upp till 18 år. Om en ungdom gjort något kriminellt är det polisen och sociala myndigheter som ska arbeta med fallet. På kommunnivå jobbar man med en lokal samordningsgrupp där det bland annat finns representanter från skolvärlden. Man har även ett internationellt projekt med European Forum for Urban Security, detta är ett projekt på EU-nivå. Man jobbar även med ett nationellt kunskapsutbyte där CVE - Center mot Våldsbejakande Extremism är huvudaktören (Malmö Stad 2020). De organisationer som samverkar med kommunen i Malmö beskrivs nedan.

Safe Space och Flamman

Safe Space är en organisation i Malmö som jobbar mot våldsbejakande extremism och radikaliserings av ungdomar. Safe Space är en samarbetsorganisation mellan flera olika organisationer. Den drivs av Flammans ungdomshus och finansieras av Allmänna arvsfonden. Safe Space syfte är att samla olika typer av expertis för att kunna sprida vidare kunskap där den behövs. Detta görs genom utbildningar och samtalsstöd (Malmö Stad 2018). Via Safe Space bedrivs också programmet *Hoppa Av Nu* som riktar sig till ungdomar som riskerar att dras med eller redan har dragits med av olika kriminella nätverk, bland annat de som ägnar sig åt våldsbejakande extremism. Detta är ett treårigt projekt som avslutas under 2020 (Safe Space).

Kommon Ground (med stöd av MUCF)

Kommon Ground är ett nätverk som jobbar med integration och jämställdhet bland ungdomar. Deras arbete bedrivs genom olika projekt och riktar sig främst till ungdomsorganisationer. Kommon Ground är en samarbetspartner till Malmö Stad och under 2019 och 2020 erbjuder de utbildningar som handlar om att motverka våldsbejakande extremism. Dessa utbildningar riktar sig till lärare, elever och pedagoger och är en del av ett projekt som heter *Radikal propaganda*, tanken är att man ska nå fram till dem som riskerar att dras med av radikal propaganda och uppmärksamma filterbubblor och tillämpa ett källkritiskt tänkande (Kommon Ground 2019).

2.4 Skolans roll

Enligt Skolverket har skolan dels ett demokratiuppdrag i att utbilda och bygga upp förtroendet till demokratin och värderingar som inte främjar våldsbejakande extremism. Man har även anmälningsskyldighet. Är man oroad för att ett barn under 18 år håller på att radikaliserars måste man anmäla till Socialtjänsten men man ska däremot *inte* anmäla det till polis eller lokala organisationer som samordnar arbetet mot radikaliserings (Skolverket 2019). Enligt det regeringsuppdraget som skolan har fått av regeringen när det gäller våldsbejakande extremism ska de inte anmäla till polisen då det inte ingår i lärarens uppdrag och det är därför eventuellt polisiärt samarbete organiseras via Socialtjänsten (Skolverket 2018). Det finns

dock externa aktörer i civilsamhället som samarbetar med skolan till exempel genom utbildningar av personal. Detta visar på att civilsamhället går in och stöttar upp den svenska förvaltningen, i det här fallet skolan, för att de ska klara av att hantera något som potentiellt skulle kunna resultera i ett stort samhällshot. Detta trots att det inte riktigt verkar ingå i regeringsuppdraget.

3. Analys och diskussion

Jag kommer nu besvara frågan om vilken roll lärare tilldelas med hjälp av litteraturstudier och tidigare forskning. Först och främst går jag igenom deras formella uppdrag för att sedan gå in på hur det kan se ut i praktiken. Jag kommer sedan gå igenom vad jag hittat i dem skånska handlingsplanerna om vilket stöd de kan förvänta sig att få från sina huvudmän.

3.1 Läraren som närbyråkrat och det formella uppdraget

Den första frågan var vilken roll som lärare tilldelas vilket ska besvaras genom en litteraturstudie av tidigare forskning. I det formella uppdraget från Skolverket är det tydligt att lärarens roll ska vara utbildande och att de ska verka för att främja demokratiska åsikter genom värdegrundsarbete och god utbildning. Arbetet i skolan ska vara förebyggande, det individanpassade arbetet mot kriminella handlingar måste ligga på polisen. Om en lärare är orolig för att en elev under 18 år ägnar sig åt extremistiskt beteende och våld så är de formellt sett skyldiga att göra en orosanmälan till socialen som i sin tur ska kontakta polisen om misstanke om brott föreligger (Skolverket 2018). Det strider mot den svenska grundlagen att registrera individers åsikter och läraren måste som närbyråkrat göra en avvägning kring vad som är radikala åsikter som behöver lyftas i klassrummet och vad som riskerar att gå över i brottsliga handlingar eller fortsätta eleven i fara (Andersson Malmros et al. 2017:68). Här har läraren som närbyråkrat ett tydligt exempel på när de måste göra avvägningar i hur de ska agera. Även ett eventuellt förtroende som finns mellan elev och lärare riskerar att brytas samtidigt som man som lärare inte får låta bli att anmäla källor till faktiskt oro (Alvinuis et al. 2018:5).

I Malmö, som har haft problem med våldsbejakande extremism, har dessa avvägningar varit vardag för många lärare. Detta är också något som Felix Unogwu, lyfte i sin intervju. Sedan han anställdes har han och hans kollegor utvecklat en satsning som heter *SESS - School Early Strengthening System*. Detta är ett utbildningsprogram där varje skola får individuella insatser utifrån vilka problem de brottas med. Personalen på skolan får hjälp i

hur de ska hantera radikaliserings och andra typer av problem. Målet är att bygga processer och system som kan förebygga radikaliserings och andra antidemokratiska beteenden i skolan. Det gör stor skillnad att låta varje skola ha individuella handlingsplaner jämfört med ett scenario där skolor och kommuner bara kopierar varandras handlingsplaner eller de övergripande målen från regeringens sida utan hänsyn till vad som är viktigast hos just den skolan eller kommunen. De komponenter som ingår i utbildningen är dels generell kunskap om våldsbejakande extremism och radikaliserings och dels vad som kan göra ungdomar extra utsatta för den typ av propaganda som kommer från extremistiska organisationer. Syftet är att ge lärarna kunskap för att tidigt upptäcka eventuella tecken på radikaliserings (Skolvärlden 2018). Generellt ska arbetet ske på övergripande förebyggande nivå, om det inte räcker arbetar man på grupp-nivå, när inte heller det räcker jobbar man på individuell nivå och då ska även polis och socialtjänst involveras. Om det gått så långt som till individuell nivå jobbar Felix Unogwu praktiskt med att hjälpa till i samverkan mellan socialtjänst, polis och skola. Målet är att aldrig behöva ta till individuella insatser utan att det förebyggande arbetet är tillräckligt i sig. Han betonar även vikten av att lärare inte bör ha direkt kontakt med polisen utan att socialen i så fall kopplas in först. Positivt med detta systemet är att man inte riskerar att bryta det förtroende som finns mellan lärare och elev på grund av eventuella felbedömningar. På frågan om vilket sätt Unogwu tror att lärare har som störst möjlighet att påverka att ungdomar i riskzonen inte radikaliserar svarar han att det är genom den kontakt och förtroende som lärare har till sina elever. Det är de som först ser ungdomarna och som kan nå ut med sunda värderingar och fakta om världen.

“Terroristorganisationer har lyckats bättre med att nå ungdomarna än skolan. Det är mycket action, spel, propaganda som fångar ungdomar. Genom vårt arbete är tanken att göra samma sak men med demokratiska värderingar. Det är ett arbete mellan skolpersonal och elever för att få dem att kunna nå varandra.”

(Felix Unogwu 2020)

I en utvärdering från lärare som hade deltagit i utbildningen tycker majoriteten av de som svarat att utbildningen var bra och användbar i deras arbete. De kommenterar att de fått upp ögonen för hur de ska agera och vad de ska leta efter. Många tycker att utbildningen varit inspirerande och informativ (Pedagog Malmö a). Att lyssna på lärare i frågan om hur en insats fungerar är viktigt då det är de som har mest insyn i den verksamhet de bedriver vilket också kan legitimera en viss typ av inflytande och påverkan. Det finns många experter inom

förvaltningen såsom jurister eller olika typer av specialister, som lättare kan bidra med sin kunskap om det finns lite utrymme för påverkan. Ju mer komplext vårt samhälle blir desto större är behovet av att låta dessa specialisters expertis få komma fram. Lärare är experter på utbildning och är själva utbildade inom sitt yrke. De har även stor insyn i skolvärldens praktiska arbete vilket ger stöd till att låta dem komma till tals i frågan om hur arbetet bör utformas (Hysing & Olsson 2012:17).

3.2 Lärare som polis och socialarbetare

Utöver den formella lärarrollen som närbyråkrat pekar mycket av forskningen på att lärare i praktiken tilldelas roller både som polis och socialarbetare. I Jennie Sivenbring arbete med de nordiska handlingsplanerna så menar hon att det verkliga arbetet i skolan ofta blir mer polisiärt än enbart förebyggande vilket i praktiken kan bryta ner elevernas förtroende för lärarna. Om inte eleverna känner sig trygga nog att lyfta odemokratiska och starkt samhällskritiska åsikter med lärarna riskerar de istället att lyfta den typen av åsikter på oemotsagda forum, till exempel på internet (Sivenbring 2017:24-25).

Anledningen till att lärare får brottas med polisiära uppgifter i praktiken kan bero på att lärarna i mötet med eleverna har stor möjlighet att påverka och se vad som händer. För att lärare främst ska jobba med utbildning och värdegrundsarbete måste detta vara tydligare formulerat i handlingsplaner och genom direktiv. Enligt Sivenbring är det det förebyggande arbetet och utbildningsarbetet som lärare är bäst på, för lärarnas egna skull måste också utbildningsarbetet gå före det polisiära och arbetet riktat mot individer i riskzonen. En annan åtgärd som gör det lättare för lärare att göra just det som ingår i deras uppdrag - att utbilda och främja demokratiska värderingar - är att rusta dem att bemöta odemokratiska, rasistiska eller extremistiska åsikter. Sivenbring ser att ett stort problem är att den gemensamma synen från samhället verkar vara att demokratin som den ser ut nu är bra som den är i Sverige, det räcker med att förmedla hur den fungerar. Det får dock till följd att ungdomar som känner sig kritiska eller missnöjda med demokratin som den ser ut inte kan uttrycka oliktankande åsikter i klassrummet. Om det inte finns utrymme att diskutera demokratins brister är det också lättare för ungdomar att fånga upp direkt odemokratiska åsikter på andra håll än från skolan. Finns det inte utrymme att lyfta dessa åsikter i klassrummet förblir de oemotsagda vilket i sin tur bli kontraproduktivt för demokratin. Även om dessa åsikter aldrig ska accepteras ska de

tas på allvar och bemötas, för att det ska kunna göras på rätt sätt behövs det stöd och utbildning till lärarna. Det behöver också adresseras i handlingsplanerna (Sivenbring 2017:25-26). Sammanfattningsvis ger Sivenbrings resultat stöd till att lärare tilldelas en polisiär roll trots att skolans arbete ska vara enbart utbildande och förebyggande. Det behöver också finnas tydligare koppling mellan politiken och utformningen av handlingsplanerna och verkligheten. Tydlighet skulle också hjälpa lärare att på ett välfungerande sätt göra det som deras uppdrag innebär: att utbilda medborgare.

Detta är också en slutsats som Herz når fram till i sitt arbete med det material som riktar sig mot frontlinjebyråkrater. Han visar på att det finns ett gediget material men att det saknas normativ vägledning om vilka metoder som är bra och dåliga och att det råder stor skillnad i hur läraruppdraget är formulerat i teori och praktik. I teorin ska de vara värdegrundsbaserat och övergripande men i praktiken blir det individinriktat och polisiärt. I materialet finns det också mycket oförenliga målbilder och i ett och samma policydokument kan det finnas motsägelser. Detta gör att materialet och uppdraget blir mycket svårt för närbyråkraterna att verkställa i praktiken. Han menar att både lärare, socialarbetare och föräldrar behöver tydligare riktlinjer och mer stöd på lokal nivå (Herz 2016:3-5).

Även Herz lyfter att en av farorna med att det polisiära arbetet hamnar i skolorna är att det riskerar att göra så att ungdomar i behov av hjälp inte vågar vända sig till vuxenvärlden med rädsla för att de ska straffas om de gör det (Herz 2016:17). Vidare verkar många vara överens om att arbetet måste ha lokal förankring för att vara verksamt överhuvudtaget. Arbetet bygger på förtroende och tillit och det uppstår en krock när det inte är tydligt om exempelvis lärares främsta lojalitet ska ligga hos eleverna eller säkerhetspolisen. Hur det här ska lösas är inte tydligt eller specificerat även om det verkar råda någon typ av konsensus angående att det är ett problem (Herz 2016:19).

Även den forskning som gjorts på försvarshögskolan problematiserar den nya polisiära roll som lärare tenderar att få när kris- och säkerhetsarbete landar i skolan. De lyfter lärarens arbetsmiljö och lägger in ett genusperspektiv där man beskriver hur lärarrollen som ofta är kvinnodominerad tenderar att innehålla stora fysiska och psykosociala påfrestningar. Många lärare lämnar också yrket och Alvinus et. al (2018) lyfter hur detta kan bero på det ökade ansvar som lärare förväntas ta när det kommer till säkerhets- och krishanteringsarbete (Alvinus et al. 2018:3). Författarna kommer fram till att det redan ställs stora krav på lärare att kunna hantera elevernas känslor, att behöva hantera säkerhetsarbete i skolan ställer ännu

större krav inte minst i balansgången mellan att ha kvar elevernas förtroende, leverera god utbildning och parera yttre påfrestningar (Alvinuis et al. 2018:5).

För att förhindra att lärarrollen glider in på det polisiära- och socialarbetande planet utan håller sig på det formella förebyggande och utbildande planet så behöver de stöd. Detta leder oss in på nästa fråga som är vilket stöd lärarna kan förvänta sig att få från sina huvudmän. Följande analys är gjord i en skånsk kontext och innefattar de handlingsplaner som finns, eller inte finns i regionen.

3.3 Handlingsplanerna

För att hitta handlingsplaner gick jag in på respektive kommuns hemsida av de kommuner som finns i Skåne. Utifrån sökningar på respektive kommuns hemsida kunde jag se att av Skånes trettiofyra kommuner var det bara nio som hade aktuella handlingsplaner. Av de resterande tjugofyra som inte hade handlingsplaner var det åtta som hade information på sin hemsida om var man skulle vända sig och kontaktuppgifter till Rädda Barnens orostelefon (Rädda Barnen). Detta innebär att lärare i många kommuner inte har möjlighet att söka stöd från en kommunal handlingsplan för att själva förstå vilken roll de har i arbetet mot extremism. Om kommunen har skrivit ut information på sin hemsida så kan det betyda att kommunen har tänkt över att våldsbejakande extremism existerar även om det riktade stödet mot lärare inte är särskilt stort. Nästa fråga blir vad de lärare som jobbar i en kommun som faktiskt har en handlingsplan kan förvänta sig för stöd? Vad innehåller de handlingsplaner som faktiskt existerar?

För det första är innehållet kommunerna emellan ofta varierat. Vissa kommuner har väldigt specifika och andra mer övergripande. Till exempel så skriver man i Helsingborgs handlingsplan att personal på operativ nivå ska ha *“god lokalkännedom samt har möjlighet att skapa förtroende och legitimitet och skapar kontakt med etniska grupper, föreningar föräldrar och andra grupper i närmiljön”* samt att *“Enhetschefen för Trygghet och säkerhet samordnar arbetet lokalt och rapporterar regelbundet till tjänstemannagruppen Tryggare Helsingborg och till nationell samordnare om lägesbild, insatser, utmaningar samt planering av det framtida arbetet.”* Detta är ett exempel på en väldigt övergripande åtgärd som sedan kompletteras med följande aktivitetsplan:

Aktivitetsplan

- 1. Tydlig rollfördelning mellan involverade intressenter befasts och kommuniceras, Q2 2016.*
- 2. Inledande kartläggning av den lokala problembilden och behov av kompetens genomförs, Q2 2016.*
- 3. Mentorerna från samverkansgrupperna utses som stöd för personer i riskzonen, avhoppare och som stöd för anhöriga, Q2 2016.*
- 4. Kommunikations- och utbildningsplan utarbetas, Q2 2016.*
- 5. Uppsökande verksamhet och nätverksarbete med trossamfund och föreningar bedrivs fortlöpande och systematiskt för att i ett tidigt stadium fånga upp signaler om befarad eller bekräftad radikaliseringsprocess av individ eller grupp.*
- 6. Samverkansformer med polisens underrättelsetjänst etableras snarast, dock senast Q2 2016.*

(Helsingborgs kommun 2016)

I det här fallet så är det svårt att följa upp de konkreta åtgärderna och det handlar mer om vad kommunen ska göra än var man som lärare kan vända sig och hur man ska agera i olika situationer. Exempel på andra liknande åtgärder är Lunds kommun som ska ta fram foldrar (Lunds kommun 2016) eller Hässleholm kommun och Hörby kommun som skriver att de ska utbilda personal inom kommunen. Detta kan hjälpa lärare i längden men det gör inte att handlingsplanerna i sig själva kan ses som ett praktiskt stöd för lärare. Det finns dock exempel på handlingsplaner med åtgärder som riktar sig direkt till lärare och andra på första linjen. I både Malmö Stad och Hörby kommun har man en rubrik med information om var man kan vända sig med olika frågor och om man misstänker att någon håller på att radikaliseras och många handlingsplaner avslutas med information om var man kan hitta ytterligare information eller kontaktuppgifter.

I min läsning av handlingsplanerna har jag även undersökt om det går att finna grundlagsvidriga åtgärder av den typ som Andersson Malmros et al. (2017:68) tar upp i sin rapport. Det vill säga åtgärder som går ut på att man på något vis registrerar elevens åsikter eller rapporterar till en mellanhand som inte är polisen, till exempel en kommunal samordnare. Sådana åtgärder gick inte att finna, de teoretiska delarna i handlingsplanerna är tydliga med att det kommunala arbetet sker på förebyggande nivå och att det arbete som berör kriminella handlingar och när åsikter övergår till brott ska tas vidare till polisen. De delarna som berör detta generellt är skrivna utifrån information från regeringen, säkerhetspolisen och tidigare den nationella samordnaren. Generell information om förebyggande arbete kan vara

bra stöd till lärare för att veta att deras huvudmän vill arbeta förebyggande mot våldsbejakande extremism. Man behöver dock även se över de praktiska, mer specifika åtgärderna för att veta vilket ytterligare stöd man kan förvänta sig från en handlingsplan.

Vidare har två av handlingsplanerna fokus på islamism och även de kommuner som beskriver de tre stora miljöerna kan i den löpande texten ha fokus på islamism (Lunds kommun, Helsingborgs kommun 2016). Det finns också exempel på en kommun (Hörby kommun 2018) som har gjort en lokal lägesbild i samarbete med polisen och där fokuserar mer på *vit-makt miljön* och NMR. I Sivenbrings arbete med de nordiska handlingsplanerna beskrivs risken med att fokus hamnar på religiös extremism. Man pekar ut nyanlända och muslimer som en riskgrupp för att dras med av extremistisk propaganda. Det riskerar att göda rasism som i sig också kan vara en grogrund för extremism från islamismens och extremhögerens håll (Sivenbring 2017:3-6). I de skånska handlingsplanerna beskrivs dock oftast bara de tre miljöerna kort utan att gå in på vilken miljö som har högst närvaro i respektive kommun.

I handlingsplanerna i sju av nio handlingsplaner återfinns inaktuella länkar och kontaktuppgifter som inte längre fungerar eller används (Hässleholm kommun 2016, Helsingborgs kommun 2016, Lunds kommun 2016, Osby kommun 2017, Malmö Stad 2016, Tomelilla kommun 2017 och Vellinge). Detta gäller främst länkar till den nationella samordnaren och en samtalskompass. Att sådana länkar fortfarande ligger kvar i handlingsplanerna kan tyda på att det inte är ett levande dokument och frågan är då om det verkligen går att vända sig till handlingsplanen om man behöver stöd som lärare. Samtidigt är det positivt att överhuvudtaget jobba med handlingsplaner. Mycket har också hänt inom fältet de senaste åren vilket också kan vara en anledning till att informationen släpar efter.

4. Slutsats

I lärarens formella uppdrag framgår det tydligt att deras roll är att utbilda och främja demokratiska värderingar. Allt arbete mot våldsbejakande extremism ska vara förebyggande i skolan och om radikala åsikter övergått till kriminella handlingar så ska socialtjänst och polis kopplas in. Det blir dock tydligt att de i sin roll som närbyråkrater ändå behöver göra svåra avvägningar trots ett tydligt uttalat formellt uppdrag. När ska man till exempel kontakta polis? Riskerar man att bryta ett förtroende med en elev för något som har åsikter som inte var tänkta att övergå till handling? Vilka åsikter ska få lov att lyftas i ett klassrum och var drar man gränsen?

Sivenbring och Herz lyfter hur det finns en glidning mellan det formella uppdraget och praktiken. I praktiken tenderar lärarrollen att bli mer polisiär och socialarbetare vilket kan förklaras genom att lärare har stora möjligheter att påverka individerna samt genom otydlighet i de riktlinjer och direktiv som finns riktade till lärare. Alvinus et al. pekar ut hur det polisiära och sociala arbetet blir något som påverkar den redan pressade lärarrollen ännu mer och påverkar lärarnas arbetsmiljö negativt. Mötet mellan lärare och elever är alltså viktigt och innebär en möjlighet att påverka eleverna som är på väg in i kriminellt beteende. För att detta ska kunna göras utan att lärarna behöver jobba som poliser och socialarbetare och fortfarande ha en hållbar arbetssituation så krävs det stöd. Detta stödet kan ske genom utbildning, praktiskt stöd från kommunen eller god samverkan mellan skola, socialtjänst och polis.

Detta leder oss in på nästa fråga som handlar om vilket stöd lärarna kan förvänta sig från sina huvudmän genom lokala handlingsplaner. Denna fråga besvarades genom en granskning av de kommunala handlingsplanerna som finns i Skånska kommuner. Det första jag noterade var att endast nio av Skånes trettiofyra kommuner har en aktuell handlingsplan överhuvudtaget. I dessa handlingsplaner är innehållet väldigt varierat kommunerna emellan och åtgärderna kan vara både övergripande och mer specifika. Det är också svårt att följa upp vilka åtgärder som faktiskt har gjorts. Gemensamt för handlingsplanerna är att de beskriver att det övergripande arbetet ska ske förebyggande och att polisen ska kopplas in om någon

övergått till kriminella handlingar. I många av handlingsplanerna finns det åtgärder som är riktade till kommunen snarare än lärarna. Detta kan stötta lärare i det långa loppet även om handlingsplanerna i sig inte ger ett utförligt svar på vad lärare ska göra om de träffar en elev som håller på att radikaliseras. I nästan alla handlingsplaner utom Hörby och Malmö så återfinns det inaktuella kontaktuppgifter, länkar som inte fungerar och nationella hotbilder istället för lokala. Detta får en att fundera kring om handlingsplanerna är levande dokument som används eller om de bara har skrivits för att man ska ha en handlingsplan. Oavsett så visar en handlingsplan på att kommunen faktiskt har reflekterat kring våldsbejakande extremism och kan ses som något positivt i sig själv.

Den forskning som finns om våldsbejakande extremism är ofta rörig och motsägelsefull. Detta beror delvis på att det är praktiskt svårt att samla in material och att det finns mycket etik att ta hänsyn till. Inte minst vad gäller, sekretess, känslighet och individuell påverkan. För att veta hur utbildningen om arbetet mot våldsbejakande extremism ska kunna utformas behövs mer forskning. Man skulle till exempel kunna fråga lärare hur de själva ser på sin arbetssituation och arbetet med våldsbejakande extremism. Detta skulle även kunna vara till hjälp för att motivera förändringar i lärarutbildningen så att närbyråkraterna kan få den formella kompetens som de behöver.

Referenser

Webbsidor

Center mot Våldsbejakande extremism. 2019. *Center mot Våldsbejakande Extremism: CVE folder*

https://cve.se/download/18.7d27ebd916ea64de53021e/1574934819115/CVE_folder_2019.pdf (2020-04-01)

European Forum for Urban Security. 2020. *European Forum for Urban Security (Efus)*

<https://efus.eu/en/about-us/about-efus/public/1450/> (2020-04-02)

Kommon Ground. 2019. *Radikal Propaganda – Förebygg Radikalisering Av Unga!*

<https://www.kommonground.se/projekt/> (Hämtad 2020-03-12)

Kommon Ground, *Felix Unogwu*

<https://www.kommonground.se/team-member/member-01/> (2020-04-22)

Malmö Stad. 2018. *Safe Space Malmö*

<https://malmo.se/Sa-arbetar-vi-med.../Valdsbejakande-extremism/Safe-Space-Malmo.html>

(2020-04-05)

Malmö Stad. 2020. *Arbete mot våldsbejakande extremism*

<https://malmo.se/Sa-arbetar-vi-med.../Valdsbejakande-extremism.html> (2020-04-14)

NCT. 2020. *Helårsbedömning 2020 – sammanfattning*

<https://www.sakerhetspolisen.se/download/18.a5cd4be16dfd84e1716fe/1586333459233/NCT-Helarsbedomning-2020.pdf> (2020-04-07)

Pedagog Malmö. 2016. *Radikalisering – en sista väg ut*

<https://pedagog.malmo.se/2016/10/24/radikalisering-en-sista-vag-ut/> (2020-04-23)

Pedagog Malmö. 2017. *Praktiskt stöd- hur man hanterar radikaliserings bland elever*
<https://pedagog.malmo.se/2017/10/20/praktiskt-stod-hur-man-hanterar-radikaliserings-bland-elever-2/> (2020-04-23)

Regeringskansliet. 2016 a. *Förebygga radikaliserings till våldsbejakande extremism.*
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sveriges-strategi-mot-terrorism-och-arbete-mot-valdsbejakande-extremism/forebygga-radikaliserings-till-valdsbejakande-extremism/>
(2020-04-20)

Regeringskansliet. 2016 b. *Stöd individer i riskzonen för radikaliserings*
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sveriges-strategi-mot-terrorism-och-arbete-mot-valdsbejakande-extremism/stod-individer-i-riskzonen-for-radikaliserings/> (2020-04-20)

Regeringskansliet 2016 c. *Stöd att lämna våldsbejakande extremistiska rörelser.*
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sveriges-strategi-mot-terrorism-och-arbete-mot-valdsbejakande-extremism/stod-att-lamna-valdsbejakande-extremistiska-rorelser/>
(2020-04-20)

Regeringskansliet. 2016 d. *Område 5 Stärka nordiskt och internationellt kunskaps- och erfarenhetsutbyte.*
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sveriges-strategi-mot-terrorism-och-arbete-mot-valdsbejakande-extremism/starka-nordiskt-och-internationellt-kunskaps--och-erfarenhetsutbyte/> (2020-04-20)

Regeringskansliet. 2019. *Förebygga våldsbejakande extremism och terrorism*
<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sveriges-strategi-mot-terrorism-och-arbete-mot-valdsbejakande-extremism/forebygga-valdsbejakande-extremism-och-terrorism/>
(2020-04-20)

Rädda Barnen. *Orostelefon om radikaliserings.*
<https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/orosteledonen> (2020-06-13)

Segerstedtinstitutet. *Segerstedtinstitutet*

<https://segerstedtinstitutet.gu.se/> (2020-05-11)

Skolverket. 2019. *Våldsbejakande extremism.*

<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/valdsbejakande-extremism>

(2020-03-16)

Skolvärlden. 2018. *Så kan lärare arbeta mot våldsbejakande extremism*

<https://skolvarlden.se/artiklar/sa-kan-larare-arbeta-mot-valdsbejakande-extremism>

(2020-03-31)

Sveriges Kommuner och Regioner (tidigare Sveriges Kommuner och Landsting). 2016. *Juridiska förutsättningar för kommunens uppdrag vad gäller våldsbejakande politisk extremism.*

<https://skr.se/download/18.1ef7dbdf15506eb5b09e2e1a/1467188798395/Juridiska+f%C3%B6ruts%C3%A4ttningar+f%C3%B6r+kommunens+uppdrag+vad+g%C3%A4ller+v%C3%A5ldsbejakande+politisk+extremism.pdf> (2020-04-10)

Säkerhetspolisen a. *Extremistmiljöerna.*

<https://www.sakerhetspolisen.se/forfattningsskydd/extremistmiljoerna.html>

(2020-03-31)

Säkerhetspolisen b. *Ensamagerande gärningspersoner.*

<https://www.sakerhetspolisen.se/forfattningsskydd/ensamagerande.html> (2020-03-31)

Säkerhetspolisen. 2019. *Årsbok 2019*

<https://www.sakerhetspolisen.se/download/18.a5cd4be16dfd84e1716a5/1585209341505/Arsbok2019.pdf> (2020-03-27)

Safe Space. *Safe Space Malmö*

<https://www.safespacemalmo.se/> (2020-03-12)

Rapporter, artiklar och SOU

Alvinus, A., Holmberg, A., Hobbins, J. 2018. Nya perspektiv på lärarnas arbetsmiljöproblematik - läraren som säkerhets- och krishanteringsaktör *Socialmedicinsk Tidskrift*, 95(4): 399-406

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1264465/FULLTEXT01.pdf>

(2020-06-10)

Andersson Malmros, R & Mattson, C. 2017. *Från ord till handlingsplan - En rapport om kommunala handlingsplaner mot våldsbejakande extremism*. Göteborg. Segerstedtinstitutet på uppdrag av Sveriges kommuner och Landsting.

<https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-580-6.pdf?issuusl=ignore>

(2020-06-11)

Herz, Marcus. 2016. *Socialt Arbete, Pedagogik Och Arbetet Mot Så Kallad Våldsbejakande Extremism - En Översyn*. Diss., Malmö Högskola. Göteborg: Segerstedtinstitutet

Sivenbring, Jennie. 2016. *Demokratiseringens Dilemman - i de nordiska handlingsplanerna mot våldsbejakande extremism*. Diss., Göteborgs Universitet. Göteborg: Segerstedtinstitutet

SOU 2017:67. Utredningen en nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. *Våldsbejakande extremism -- en forskarantologi*

Lagar

SFS 2010:800. *Skollagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Böcker

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.). 2005. *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Hysing, Erik & Olsson, Jan. 2012. *Tjänstemän i politiken*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Teorell, Jan & Svensson, Torsten. 2016. *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 4. uppl. Stockholm: Liber

Handlingsplaner

Helsingborgs kommun. 2016. *Handlingsplan för förebyggande av våldsbejakande extremism i Helsingborg* (KS 255/2016)

Hässleholm Kommun. 2016. *Lokal handlingsplan för det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.* (KLK 2016/358)

<https://www.sbpin.eu/download/18.4ee7ce8515950b05902d15c5/1486116892349/Lokal%20handlingsplan%20f%C3%B6r%20det%20f%C3%B6rebyggande%20arbetet%20mot%20v%C3%A5ldsbejakande%20extremism.pdf> (2020-06-12)

Hörby Kommun. 2018. *Handlingsplan mot våldsbejakande extremism.* (KS 2018/092)

<https://www.horby.se/wp-content/uploads/handlingsplan-mot-valdsbejakande-extremism.pdf> (2020-06-12)

Lunds Kommun. 2016. *Lunds kommuns handlingsplan för arbetet mot våldsbejakande extremism.*

https://www.lund.se/globalassets/lund.se/oms_hjalp/brottsforebyggande/brottsforebyggande-arbete/handlingsplan-mot-valdsbejakande-extremism-faststalld-2016-02-03.pdf (2020-06-12)

Malmö Stad. 2016. *Malmöns arbete med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism – en del av arbetet med normbrottsprevention bland unga.* (STK-2016-60)

[https://malmo.se/download/18.16ac037b154961d028725e11/1491299337056/Riktlinje%20att%20v%C3%A4rna%20demokratin%20mot%20v%C3%A5ldsbejakande%20extremism\(632804\)_TMP.pdf](https://malmo.se/download/18.16ac037b154961d028725e11/1491299337056/Riktlinje%20att%20v%C3%A4rna%20demokratin%20mot%20v%C3%A5ldsbejakande%20extremism(632804)_TMP.pdf) (2020-06-12)

Osby Kommun. 2017. *Lokal handlingsplan för det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.* (KS/2016:683 000)

<https://www.osby.se/download/18.4db3c77416021029ca155e68/1515578830003/Lokal%20handlingsplan%20f%C3%B6r%20det%20f%C3%B6rebyggande%20arbetet%20mot%20v%C3%A5ldsbejakande%20extremism.pdf> (2020-06-12)

Simrishamn Kommun. 2017. *Handlingsplan mot våldsbejakande extremism för Simrishamns kommun.*

https://www.lund.se/globalassets/lund.se/oms_hjalp/brottsforebyggande/brottsforebyggande-arbete/handlingsplan-mot-valdsbejakande-extremism-faststalld-2016-02-03.pdf

(2020-06-12)

Tomelilla Kommun. 2017. *Riktlinjer för arbetet mot våldsbejakande extremism.* (KS 2016/158)

https://www.tomelilla.se/fileadmin/Evolution_Import/KS_KF/KFS/F_Interna_foereskrifter/F_17_2_Riktlinjer_foer_arbetet_mot_vaaldsbejakande_extremism.pdf (2020-06-12)

Vellinge Kommun. 2017. *Handlingsplan mot Våldsbejakande extremism.* (Ks 2016/471)

<https://vellinge.se/siteassets/kommun-och-politik/pdf/trygghet-och-sakerhet/handlingsplan-mot-valdsbejakande-extremism.pdf> (2020-06-12)

Intervju

Intervju med Felix Unogwu genomfördes 2020-04-22

Bilaga 1

Det intervjuschema jag utgick från i intervjun med FELIX Unogwu är följande:

- *Vem är du och vad har du för roll i arbetet mot våldsbejakande extremism i Malmö?*
- *Vet du hur det praktiska arbetet ser ut i Malmö, hur är till exempel värdegrundsarbete och polisiärt arbete fördelat i praktiken?*
- *På vilket sätt tror du att lärare har som störst möjlighet att påverka så att ungdomar i riskzonen inte radikaliserar?*
- *(Har du några kontakter inom skolan som hade kunnat tänka sig att prata med mig i en intervju?)*